PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

DINIY-EKSTREMISTIK GURUHLARNING AFG‘ONISTONDAGI FAOLIYATI VA MINTAQAVIY XAVFSIZLIKKA TAHDIDLARI

Yarashboyeva Dinara Obidjon qizi
Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatiya Universiteti
Xalqaro munosabatlar fakulteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Afg‘onistonda faoliyat yuritayotgan diniy-ekstremistik guruhlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ularning mintaqaviy xavfsizlikka ta’siri tahlil qilinadi. So‘nggi yillarda Afg‘oniston hududi turli terroristik va ekstremistik tashkilotlarning faoliyat yuritish maydoniga aylangan bo‘lib, bu holat nafaqat mamlakat ichki barqarorligiga, balki Markaziy Osiyo davlatlari xavfsizligiga ham jiddiy tahdid tug‘dirmoqda. Tadqiqot davomida “ISHID-Xuroson”, “Al-Qoida” va boshqa radikal guruhlarning faoliyati, ularning maqsad va strategiyalari hamda mintaqadagi xavfsizlik muhitiga ko‘rsatadigan salbiy ta’sirlari o‘rganilgan. Shuningdek, terrorizm, noqonuniy migratsiya, qurol-yarog‘ va narkotik moddalar kontrabandasi kabi xavfsizlik muammolari tahlil etilgan. Maqolada Afg‘onistondagi beqaror vaziyatning Markaziy Osiyo davlatlari uchun yuzaga keltirayotgan xavf-xatarlari va ularga qarshi kurashishda mintaqaviy hamkorlikning ahamiyati yoritib berilgan. Tadqiqot natijalari mintaqaviy xavfsizlikni mustahkamlash, terrorizm va ekstremizmga qarshi samarali strategiyalar ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Afg‘oniston, diniy-ekstremizm, terrorizm, ISHID-Xuroson, Al-Qoida, Markaziy Osiyo, mintaqaviy xavfsizlik, radikallashuv, noqonuniy migratsiya, narkotrafik.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются процессы формирования и деятельности религиозно-экстремистских группировок в Афганистане, а также их влияние на региональную безопасность. В последние годы территория Афганистана стала зоной активности различных террористических и экстремистских организаций, что представляет серьезную угрозу не только для внутренней стабильности страны, но и для безопасности государств Центральной Азии. В исследовании рассматривается деятельность таких организаций, как «ИГИЛ-Хорасан», «Аль-Каида» и других радикальных группировок, их цели, методы и влияние на региональную систему безопасности. Особое внимание уделяется проблемам терроризма, незаконной миграции, контрабанды оружия и наркотиков как ключевым факторам дестабилизации региона. В статье раскрываются основные риски, возникающие для государств Центральной Азии в связи с нестабильной ситуацией в Афганистане, а также подчеркивается значение регионального сотрудничества в борьбе с терроризмом и экстремизмом. Полученные результаты могут быть использованы при разработке эффективных механизмов обеспечения региональной безопасности и противодействия современным угрозам.

Ключевые слова: Афганистан, религиозный экстремизм, терроризм, ИГИЛ-Хорасан, Аль-Каида, Центральная Азия, региональная безопасность, радикализация, незаконная миграция, наркотрафик.

ABSTRACT

This article examines the emergence, development, and activities of religious extremist groups in Afghanistan and their impact on regional security. In recent years, Afghanistan has become a center of activity for various terrorist and extremist organizations, posing significant threats not only to the country’s internal stability but also to the security of Central Asian states. The study focuses on the activities of ISIS-Khorasan, Al-Qaeda, and other radical groups, analyzing their objectives, operational strategies, and influence on the regional security environment. Particular attention is paid

to issues such as terrorism, illegal migration, arms trafficking, and drug smuggling, which have become major factors contributing to regional instability. The article also highlights the security challenges faced by Central Asian countries as a result of the unstable situation in Afghanistan and emphasizes the importance of regional cooperation in combating terrorism and extremism. The findings of the study contribute to a better understanding of contemporary security threats and may serve as a basis for developing effective strategies aimed at strengthening regional stability and security.

Keywords: Afghanistan, religious extremism, terrorism, ISIS-Khorasan, Al-Qaeda, Central Asia, regional security, radicalization, illegal migration, drug trafficking.

KIRISH

XXI asrda xalqaro xavfsizlik tizimi oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri terrorizm va diniy-ekstremizm tahdidlarining kuchayib borayotganidir. Ayniqsa, Afg‘oniston uzoq yillardan buyon turli qurolli to‘qnashuvlar, siyosiy beqarorlik va terroristik tashkilotlar faoliyatining markazlaridan biri sifatida xalqaro hamjamiyat e’tiborida bo‘lib kelmoqda. Mamlakatda yuzaga kelgan murakkab siyosiy va ijtimoiy vaziyat ekstremistik guruhlarning shakllanishi va rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratdi. Natijada Afg‘oniston hududida “ISHID-Xuroson”, “Al-Qoida” va boshqa radikal tashkilotlar faoliyati kuchayib, nafaqat mamlakat ichki xavfsizligiga, balki butun mintaqa barqarorligiga ham jiddiy tahdid sola boshladi.[1]

Afg‘onistonning geostrategik joylashuvi uning xavfsizlik masalalarini yanada murakkablashtiradi. Mamlakat Markaziy va Janubiy Osiyo chorrahasida joylashgan bo‘lib, ko‘plab davlatlar bilan chegaradosh hisoblanadi. Shu sababli Afg‘onistonda yuzaga keladigan har qanday siyosiy yoki harbiy beqarorlik qo‘shni mamlakatlarga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, Markaziy Osiyo davlatlari uchun terrorizm, noqonuniy migratsiya, qurol-yarog‘ va narkotik moddalar kontrabandasi kabi tahdidlar dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Diniy-ekstremistik guruhlar tomonidan olib borilayotgan targ‘ibot ishlari esa yoshlarning radikallashuviga va mintaqadagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

So‘nggi yillarda Afg‘onistonda yuz bergan siyosiy o‘zgarishlar, xususan, Tolibon harakatining hokimiyatga qaytishi xavfsizlik muhitiga yangi omillarni olib kirdi. Bir tomondan, yangi siyosiy tizim mamlakatda nisbiy barqarorlikni ta’minlashga harakat qilayotgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, ayrim ekstremistik guruhlarning faoliyati saqlanib qolmoqda va ayrim hollarda yanada faollashmoqda. Bu esa xalqaro terrorizmga qarshi kurash masalalarini yanada dolzarb etib qo‘ymoqda.

ASOSIY QISM

Afg‘oniston uzoq yillar davomida siyosiy beqarorlik, fuqarolar urushi va xorijiy kuchlarning aralashuvi natijasida terroristik hamda diniy-ekstremistik guruhlar faoliyat yuritadigan hududga aylangan. Sovet qo‘shinlarining Afg‘onistondan chiqib ketishi, keyinchalik mamlakat ichidagi siyosiy kurashlar va davlat institutlarining zaiflashuvi radikal guruhlarning shakllanishi uchun qulay muhit yaratdi. Ayniqsa, 2001-yildan keyingi davrda xalqaro terrorizmga qarshi kurash jarayonlari davom etgan bo‘lsa-da, ayrim ekstremistik tashkilotlar faoliyatini saqlab qolishga muvaffaq bo‘ldi.

Afg‘onistonda faoliyat yuritayotgan eng yirik diniy-ekstremistik tashkilotlar qatoriga “Al-Qoida”, “ISHID-Xuroson”, “Tehrik-i Tolibon Pokiston” va boshqa qurolli guruhlarni kiritish mumkin. Ushbu tashkilotlarning asosiy maqsadi diniy shiorlar ostida siyosiy hokimiyatga erishish, o‘z mafkuralarini keng hududlarga yoyish hamda mavjud siyosiy tizimlarni zaiflashtirishdan iborat.

1. [1] United Nations Security Council Reports on Afghanistan. – New York: UN Publications, 2023.

Ayniqsa, “ISHID-Xuroson” tashkiloti o‘zining tajovuzkor strategiyasi va transmilliy xarakteri bilan ajralib turadi.[2]

Diniy-ekstremistik guruhlarning faoliyati Markaziy Osiyo davlatlari xavfsizligiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Terroristik tahdidlar bilan bir qatorda noqonuniy migratsiya, qurol-yarog‘ savdosi va narkotik moddalar kontrabandasi kabi muammolar ham mintaqada xavfsizlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Afg‘oniston dunyodagi eng yirik opiy ishlab chiqaruvchi hududlardan biri bo‘lib, narkotik moddalar oqimi ko‘pincha Markaziy Osiyo orqali boshqa davlatlarga yetkaziladi.

Bugungi kunda mintaqa davlatlari terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashishda ikki tomonlama va ko‘p tomonlama hamkorlikni kuchaytirishga intilmoqda. Chegara xavfsizligini mustahkamlash, axborot almashinuvi va qo‘shma harbiy mashg‘ulotlar tashkil etish ushbu yo‘nalishdagi muhim choralar hisoblanadi. Shuningdek, radikallashuvning oldini olish maqsadida ta’lim, ma’naviyat va ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan dasturlar ham amalga oshirilmoqda.

Afg‘onistondagi vaziyatning barqarorlashuvi nafaqat ushbu mamlakat, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasi xavfsizligi uchun muhim ahamiyatga ega. Shu sababli terrorizm va diniy-ekstremizmga qarshi kurashishda xalqaro hamjamiyat va mintaqa davlatlarining hamkorligi muhim omil bo‘lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida terrorizm, diniy-ekstremizm va mintaqaviy xavfsizlik masalalariga bag‘ishlangan ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda ekspertlarning tahliliy ishlari o‘rganildi. Afg‘onistondagi xavfsizlik muhitini tahlil qilishda xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan e’lon qilingan ilmiy maqolalar, monografiyalar va statistik ma’lumotlardan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini terrorizm va xavfsizlik nazariyalari tashkil etadi. Xususan, B.Buzan, S.Volt, M.Krensho va boshqa olimlarning xavfsizlik hamda terrorizmga oid konsepsiyalari tadqiqotning metodologik poydevori sifatida xizmat qildi. Shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti, Jahon banki va boshqa xalqaro institutlarning hisobotlari muhim manba sifatida qo‘llanildi.[3]

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ko‘pchilik tadqiqotchilar Afg‘onistondagi diniy-ekstremistik guruhlar faoliyatini mintaqaviy xavfsizlikka tahdid sifatida baholaydi. Ayrim mualliflar terrorizmning asosiy omili sifatida siyosiy beqarorlik va iqtisodiy muammolarni ko‘rsatsa, boshqalari mafkuraviy omillar va radikallashuv jarayonlariga e’tibor qaratadi. Shuningdek, bir qator ilmiy ishlarda Afg‘onistonning geostrategik ahamiyati va uning Markaziy Osiyoga ta’siri chuqur tahlil qilingan.

Tadqiqot davomida qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, kontent-tahlil va statistik ma’lumotlarni tahlil qilish metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy tahlil yordamida Afg‘onistondagi xavfsizlik vaziyati va uning qo‘shni davlatlarga ta’siri o‘rganildi. Tizimli yondashuv orqali terrorizm, migratsiya va narkotrafik kabi xavf omillari o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilindi. Kontent-tahlil usuli yordamida ilmiy maqolalar va rasmiy hujjatlar mazmuni o‘rganildi.

Mazkur metodologik yondashuvlar tadqiqot mavzusini har tomonlama o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish imkonini berdi.

---

2. [2] Yuldashev A. Markaziy Osiyoda xavfsizlik muammolari va terrorizm tahdidlari. – Toshkent: Akademnashr, 2022.

3. [3] Ahmedzoda S. Afg‘oniston va mintaqaviy xavfsizlik masalalari. – Toshkent, 2021.

NATIJALAR TAHLILI

Tadqiqot natijalari Afg‘onistondagi diniy-ekstremistik guruhlar faoliyati Markaziy Osiyo xavfsizlik muhitiga sezilarli ta’sir ko‘rsatayotganini tasdiqladi. O‘rganilgan manbalar va statistik ma’lumotlar asosida terroristik tashkilotlar tomonidan amalga oshirilayotgan faoliyat mintaqadagi siyosiy barqarorlik va xavfsizlikka tahdid solayotgani aniqlandi.

Birinchidan, Afg‘onistonda faoliyat yuritayotgan ekstremistik guruhlar transmilliy xarakterga ega bo‘lib, ular o‘z faoliyatini qo‘shni davlatlar hududlariga ham yoyishga intilmoqda. Bu esa chegaralarni himoya qilish va noqonuniy harakatlarning oldini olish masalasini yanada dolzarb qilmoqda. Ayniqsa, ayrim guruhlarning Markaziy Osiyo fuqarolarini o‘z safiga jalb qilishga urinishi xavotirli holat sifatida baholanadi.

Ikkinchidan, terrorizm va narkotrafik o‘rtasidagi bog‘liqlik kuchli ekanligi kuzatildi. Narkotik moddalar savdosidan olinayotgan mablag‘lar ayrim terroristik guruhlarning moliyaviy manbalaridan biri bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu esa terrorizmga qarshi kurash bilan bir qatorda narkotrafikka qarshi kurashni ham kuchaytirishni talab qiladi.

Uchinchidan, noqonuniy migratsiya va radikallashuv jarayonlari xavfsizlikka ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omillar sifatida namoyon bo‘ldi. Ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va axborot texnologiyalarining rivojlanishi ayrim yoshlarning ekstremistik g‘oyalarga moyilligini oshirishi mumkin. Shu sababli profilaktik chora-tadbirlarni kuchaytirish muhim hisoblanadi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasidagi hamkorlik terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashning samaradorligini oshiradi. Axborot almashinuvi, qo‘shma harbiy mashg‘ulotlar va chegara nazoratining kuchaytirilishi mintaqaviy xavfsizlikni ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalar asosida aytish mumkinki, Afg‘onistondagi diniy-ekstremistik guruhlar faoliyati uzoq muddatli xavfsizlik muammolarini yuzaga keltiradi va ularga qarshi kurash kompleks yondashuvni talab etadi.

XULOSA

Afg‘onistondagi diniy-ekstremistik guruhlar faoliyati nafaqat mamlakat ichki barqarorligiga, balki Markaziy Osiyo mintaqasi xavfsizligiga ham jiddiy tahdid solmoqda. Siyosiy beqarorlik, iqtisodiy muammolar va davlat institutlarining zaifligi ekstremistik tashkilotlarning faoliyat yuritishi uchun qulay sharoit yaratmoqda.

Tadqiqot davomida “ISHID-Xuroson”, “Al-Qoida” va boshqa radikal guruhlarning faoliyati mintaqadagi terroristik xavflarning asosiy manbalaridan biri ekani aniqlandi. Ularning faoliyati terrorizm, noqonuniy migratsiya, narkotrafik va radikallashuv kabi muammolar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Shuningdek, Markaziy Osiyo davlatlari uchun xavfsizlikni ta’minlashda mintaqaviy hamkorlik muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Terrorizm va ekstremizmga qarshi samarali kurashish uchun davlatlar o‘rtasida axborot almashinuvi, chegara nazoratini kuchaytirish va profilaktik chora-tadbirlarni rivojlantirish zarur.

Kelgusida Afg‘onistondagi vaziyatning barqarorlashuvi hamda xalqaro hamjamiyatning faol ishtiroki mintaqada xavfsizlik va barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois terrorizm va diniy-ekstremizmga qarshi kurash masalalari davlatlar tashqi va ichki siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Buzan B. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. – London: Harvester Wheatsheaf, 1991.
2. Crenshaw M. Explaining Terrorism: Causes, Processes and Consequences. – London: Routledge, 2011.
3. Hoffman B. Inside Terrorism. – New York: Columbia University Press, 2017.
4. Rashid A. Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia. – New Haven: Yale University Press, 2010.
5. Gunaratna R. Inside Al Qaeda: Global Network of Terror. – New York: Columbia University Press, 2002.
6. United Nations Security Council Reports on Afghanistan. – New York: UN Publications, 2023.
7. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Afghanistan Opium Survey. – Vienna, 2023.
8. International Crisis Group. Afghanistan and Regional Security. – Brussels, 2024.
9. Shanghai Cooperation Organisation. Regional Anti-Terrorist Structure Reports. – Tashkent, 2023.
10. Yuldashev A. Markaziy Osiyoda xavfsizlik muammolari va terrorizm tahdidlari. – Toshkent: Akademnashr, 2022.
11. Ahmedzoda S. Afg‘oniston va mintaqaviy xavfsizlik masalalari. – Toshkent, 2021.
12. Walt S. The Origins of Alliances. – Ithaca: Cornell University Press, 1987.
13. UNDP. Preventing Violent Extremism through Development. – New York, 2021.
14. World Bank. Afghanistan Development Update. – Washington D.C., 2023.
15. SIPRI. Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security. – Stockholm, 2024.